

CONSIDERACIONS ENTORN DE LA TRADUCCIÓ AL CATALÀ DEL POEMARI AMAZIC DE SALEM ZENIA “SOL CEC”

Carles Castellanos

Facultat de Traducció i d'Interpretació de la Universitat Autònoma de
Barcelona

Vicedirector de l'Observatori Català de la Llengua Amaziga

En aquesta taula rodona hem de reflexionar sobre la qüestió de com la poesia pot ajudar a l'aprenentatge de la llengua en un entorn multilingüe... Haig de dir que no puc aportar experiències en aquest sentit, però en tot cas sí que puc fer algunes reflexions a partir de les meves experiències en la traducció de poemes amazics.

Ja sabeu que l'amazic és una llengua afroasiàtica parlada al nord d'Àfrica per uns 20 milions de persones i que a Catalunya hi ha més de 100.000 parlants d'aquesta llengua, la majoria pertanyents al parlar rifeny (del Rif, la zona del nord del Marroc).

Em referiré, però, amb els meus comentaris no a la poesia rifenya sinó a una traducció més recent que he fet d'un recull de poemes d'una altra zona, la Cabília (Algèria). Es tracta de l'obra *Sol cec (Itij Aderghal)* del poeta i periodista cabilenc Salem Zenia.

Segurament diré coses ja sabudes de tothom, si remarco que la poesia serveix per a acostar-nos a d'altres realitats i que ho pot fer almenys en un doble sentit:

D'una banda, ens serveix per al coneixement d'altres cultures, d'altres societats..., però, el que és important en el cas de la poesia, pel que n'he observat, és que no ens hi acosta, a aquestes altres realitats, com a simples informacions, sinó que ho fa en tant que experiències viscudes pel poeta, en tant que sentiments que ens comunica. La poesia ens serveix per a compartir emocions i això és una potencialitat ben remarcable.

Què crec que se'n podria aprendre amb aquestes traduccions que voldria comentar? D'una banda, aspectes nous, aspectes de civilització no coneguts

prèviament pel lector en la llengua d'arribada, i això en diferents terrenys, des de l'erotisme fins a aspectes de la societat i de la política. Cal saber que Salem Zenia és un poeta amb una personalitat molt forta i que en la seva creació literària trenca amb les normes establertes en qüestions importants, com els models de versificació o les normes socials que regeixen la descripció de l'erotisme.

Per exemple, en l'aspecte de l'erotisme, es pot aprendre que la poesia eròtica explícita és només pròpia -a la Cabília- de la poesia femenina; o remarcar també algun símbol eròtic propi (com la palmera, com a símbol de la bellesa femenina). Podeu observar aquest símbol eròtic al poema núm.13, per exemple, on s'hi fa referència d'una manera reiterada i evident. I es poden observar formes d'erotisme explícit (propi de la poesia femenina de la Cabília, com hem dit) al poema núm.12 a l'estrofa següent, per exemple:

*El meu tíó espurneja
i crema de desig
alçant-se cap al cel*

O en aquest fragment del poema núm.15:

*Quan et veu s'esbatega
com la font, regalima
i com un falcó ataca.
La falç entra a la beina
i l'esbotza i l'esquinça
com glavi de venjança*

Podem estar d'acord, o no, amb els valors que s'expressen amb aquest tipus d'erotisme cabilenc «de caire femení», però el que és cert és que aquests poemes ens l'exposen d'una manera força directa.

D'altra banda, pel que fa a diferents aspectes socials i polítics, podem destacar la crítica a la ideologia oficial àrabo-islàmica, que s'expressa al poema núm. 4 «El lleó», un text dedicat al líder algerià Massali Haj que va orientar el moviment polític d'Algèria cap a l'arabisme i l'islamisme, orientació de

conseqüències nefastes per al poble amazic i per als algerians en general. Els poemes ens parlen també del paper repressiu que fa la religió, com ho podeu comprovar al poema núm. 2 quan diu *El món ja és al sac / i el té Déu ben lligat* o al poema núm.5 *La mesquita ben plena / fins al pas del llindar. / Millor que avui, ahir.*

Aquests poemes també ens volen fer present la duresa de la repressió a la societat algeriana, com s'expressa al poema núm. 1: *Has violat ma casa / has cremat, has destruït, has matat;* o al poema núm. 3: *Sóc vivent testimoni / dels crims que heu perpetrat / en nosaltres,* una repressió que és especialment accentuada en el cas del poble amazic del desert, els tuaregs, a qui l'autor Salem Zenia dedica tot el poema núm.6.

En aquests poemes no té lloc tan sols una denúncia de la repressió i de l'opressió sinó que també es posa de relleu, com a contrapunt, el valor del testimoni personal, quan es manifesta, per exemple, al poema núm.3 *... que establiré una casa / dins de les vostres ments./ Us faré tremolar / davant l'esclat de llum. / I dins els vostres somnis / habitaré per sempre.* És important d'assenyalar, a més, que s'hi destaca també el valor de l'amor com a factor no sols individual, sinó també social, quan s'assenyala, per exemple al poema núm. 5 que *L'horitzó està barrat / quan s'oblida l'amor.*

Veiem, doncs, que la poesia, en la seva expressivitat concentrada, és capaç de comunicar munts d'idees i de sentiments.

Però, a la meua manera de veure, allò que incrementa d'una manera especial la influència de la poesia en el lector de la traducció és la seva capacitat per a mostrar uns sentiments que són universals, tant els sentiments socials explicats anteriorment, com també els sentiments individuals amb tots els matisos de l'afectivitat, com l'atracció (v. els poemes núm. 8 i núm.10), la tendresa (núm. 11), el descoratjament (núm.9), el desig (núm.14), el desconhort de la ruptura (núm.7), etc.

En poques paraules: tothom es pot identificar, de manera directa i espontània, amb uns sentiments que són compartits per tota la humanitat, més enllà de les diferències lingüístiques o culturals.

La poesia té, doncs, la virtualitat de la suggestió (i no crec dir res que no sigui prou conegut, però que he constatat prou, en aquestes traduccions), del

recurs als ressorts emotius de la persona. És així un mitjà potentíssim d'identificació i d'empatia.

En síntesi, el que m'ha mostrat la traducció d'aquests poemes és que la poesia és un instrument extremament poderós per a salvar les barreres interculturals i afavorir la comunicació entre persones d'orígens i cultures diversos.

BREU ANTOLOGIA DE POEMES DEL RECULL

Sol cec – Itij aderghal de *Salem Zenia*

Traducció: *Carles Castellanos* (L'accent. Girona, 2008)

1. Home

Recorda-ho si ho oblides
oh home!
Has violat ma casa
has cremat, has destruït, has matat.
Fins i tot l'aigua
me l'has tret de la boca.

Talment com un ocell
m'has deixat ben lligat.
He batut les espines.
Prometent-me un bon jou
tu m'has deixat malalt
amb la terra cremada.

Tinc l'ànima baldada,
he menjat el meu pus
i he begut l'amargor.
Quin sentit té la vida?

3. Sóc vivent testimoni

Sóc vivent testimoni
dels crims que heu perpetrat
en nosaltres.

2. El té Déu ben lligat

Heu fet l'home un drap brut,
una pedra a la boca.

No heu permès mai la pau,
l'esperança ha fugit.

Teniu el cor molt dur,
la vida no val res.

El món ja és al sac
i el té Déu ben lligat.

4. El lleó

Messali Haj, el lleó
a la revolta cridat
trobà molt fosc el passat
i se'n va inventar un

El vostre mal inic
ha arrelat dintre nostre
i anirà germinant.

Tingueu present, però,
que jo seré el vostre hoste,
que establiré una casa
dins de les vostres ments.

Us faré tremolar
davant l'esclat de llum.
I dins els vostres somnis
habitaré per sempre.

5. Amor

La lluna s'ha esmunyit
darrere les muntanyes;
ja comença l'exili.

La mesquita ben plena,
fins al pas del llindar.
Millor que avui, ahir.

D'esquenes a la vida,
tot sovint discutim
de coses impossibles.

Cercant una llumeta enmig de la
tenebra

que era àrab i musulmà
sense deixar protestar.

Amb un nom tan imponent
que crida a la ferotgia
ha vist l'algerià ben mut.
Parlant-li de rebel·lia
com a àrab i musulmà
el deixava esmaperdut.

Amb un nom tan imponent
aquest gran rei de la selva
abraçava la mentida
en un país dessagnat
jurant que s'oposaria
a la pàtria somiada.

6. A tu que estàs tan lluny!

A tu que estàs tan lluny
lluny enllà en el desert.
Menjaves pa ressec
ficat en una cova.

En la història revessa
i en un temps ple de por
ta vida s'ha fet pedra
els teus fills escampats.

Per tu que estàs tan lluny
ben enllà dins la sorra
amb un vel al teu rostre
i els ulls fitant ajut

ja no veiem ben res
de la lluna del cel.

El seny ja s'ha assecat.
Han cavat en el cor
per a fer-hi un refugi.

Escupen a la vida.
L'horitzó està barrat
quan s'oblida l'amor.

7. Ruptura

El meu cor és amb tu
i m'ha deixat ben buit,
com càntir exhaurit.

I n'estic tan gelós
perquè a tu s'abalança
que per això hem trencat.

El meu cor i jo
no parem d'enganxar-nos
car em barra el camí
que em porta al meu amor.

Ell sí que t'ha guanyat
i a mi m'ha deixat sol
Pietat, estimada,
uneix-me amb el meu cor!

la vida és un farcell
ferit per les misèries.
Encara que t'oblidin
tu has restat dempeus.

8. La meva ànima

La meva ànima és
aquella oreneta
que només canta en veure't
puix ets sa primavera.

La meva ànima és
aquell bell esparver
que voleia en el vent
que transporta ta flaire.

La meva ànima és
com aquell pobre boig
que en calça en va la pau
si mai tu l'abandones.

La meva ànima no
sabrà trobar repòs
fins que tu hi cremaràs
com un foc eternal.

9. Suporto

Suporto el que suporta
aquell qui està malalt
i espera el guariment.
Els fruits al meu davant es baden i
titil·len
i no són més que enganys.

És que els meus fruits ets tu.

Suporto el que suporta
el ferro que és tan dur
i sota els malls es blega.
Aquest foc que m'inflama
no l'apaga cap aigua.

És que aquesta aigua ets tu.

Suporto el que suporta
el cuir que em protegeix
i les neus han colrat.
El cor irat fet glaç
cerca l'escalf del foc.

És que el meu foc ets tu.

Suporto el que suporta
un trastocat perdut
que plora i que gemega
pel seu cor desolat.
La teva olor s'enganxa

10. Aimia

Te'n recordes, aimia,
quan compartíem somnis?
Tots els cels eren nostres,
l'amor ens protegia
del fred que ens envoltava
i res no ens separava.
El foc ens inflamava.

Te'n recordes, aimia,
quan tots junts fèiem pinya
i menjàvem pa sec?
Tot i la vida dura
els cors s'il·luminaven
i ens amanyagàvem
com si fóssim moixons.

Te'n recordes, aimia,
quan l'alba ens enviava
carícies dels seus raigs.
Quan naixia el nou dia,
retroband l'esperança,
no ens abandonaríem.

Te'n recordes, aimia,
quan els cors ens fiblàvem?
No hi ha altre jurament
i ens hem lligat per sempre.
Els temps ara ens somriuen
fóra un pecat deixar-nos.

per dins les meves venes.

Que el meu amor ets tu.

Suporto el que suporta
aquesta terra eixuta
clivellada i resseca.
Vull retornar a la vida,
ruixa'm amb pluja teva.

És que ma vida ets tu.

11. El teu perfum

El teu perfum m'arriba
talment com una brisa,
l'ànima es desconcerta,
el camí ja no em guia.

Aquell a qui acarona
la pensa enterboleix,
s'abrusa més i més
el meu cor inflammat
i com brasa es desfà.

Has fet que jo t'encalci
talment la llibertat,
que sols pot assolir
qui hi ha estat escollit
i tant que ens fa patir.

Si et falta la tendresa

12. Hivern

Jo voldria només
un dia sol d'estiu
i a la resta, en ple hivern,
l'escalf del teu foc viu.

El meu tió espurneja
i crema de desig
alçant-se cap al cel.

Retrunyen les muntanyes,
presagi de tempesta,
els núvols ja cedeixen,
raja aigua dins el foc.

la duresa es fa dolça
i fa pas a l'amor.

13. Palmera

M'enfilo a la palmera
per a haver-ne els seus fruits.

M'he tot ben abillat
i fins la seva espatlla
jo hi he portat la guerra.
Em quedo sense aire
per l'ofec de sa boca
el meu cor quasi esclata
i vola cap al cel.

M'hi enfilo, a la palmera
m'hi fonc com la mantega.
Dins el meu si ferreny
sa tendresa s'acull.
La rella entra en la terra
que per dins és humida
i l'ull ja llagrimaja
com si fos una font.

14. Amor en pena

Com un amor en pena
que apila enrabiades,
com un boig assenyat
que regala sospirs,
la paciència és la clau
només dada als valents.

Com és bo d'esperar
quan despunta el teu rostre!

El cor viu d'esperança
consirant ta bellesa.
Fins rosegat de cor
enyoro el teu amor.

15. Com glavi de venjança

Ell no es trenca ni es vincla
apunta al cel de dret.
Quan et veu s'esbatega
com la font, regalima
i com un falcó ataca.
La falç entra a la beina
i l'esbotza i l'esquinça
com glavi de venjança.